

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Інститут інноваційної та післядипломної освіти

Кафедра соціальної роботи

Дипломна робота

магістра

на тему: «Становлення гендерної рівноваги в українському соціумі: жіночий рух»

«The formation of a gender balance in Ukrainian society: the women's movement»

Виконала: студентка денної форми навчання

Спеціальності 8.13010201 Соціальна робота

Єрмакович Марина Іванівна

Керівник: канд. політ. наук, доцент Терещенко Г.О. _____

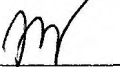
Рецензент: д. політ. наук, проф. Дунаєва Л.М.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ 4 від 8.12 2015 р.

Завідувач кафедри

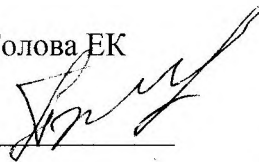

(підпис)

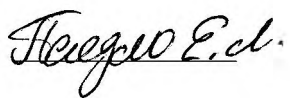
Захищено на засіданні ЕК № 5

протокол № 4 від 24.12 2015 р.

Оцінка Відмінно 92 1 A
(за національною шкалою, шкалою ECTS,
бали)

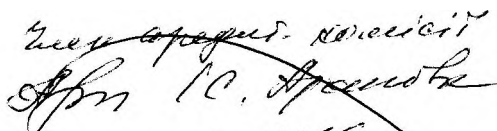
Голова ЕК

(підпис)

Одеса – 2015

Одеський національний університет

Член експертної комісії

12.02.2016

175037

Анотація

Жіночий рух в Україні став одним із чинників становлення громадянського суспільства. Його громадська праця зосереджена на таких напрямках: благодійність, громадянське суспільство; екологія; економіка, фінанси, підприємництво; культура і мистецтво; наука, освіта; охорона здоров'я; правозахист і людські права; релігійне об'єднання; сільське господарство і фермерство; соціальна робота; спорт і фізична культура; міжнародний розвиток і міжнародні відносини; об'єднання за інтересами, захопленнями. Гендерна рівновага в українському соціумі дуже важлива для відбудови європейського суспільства. Важливою складовою процесу державотворення, що почався в Україні з часу проголошення незалежності, є формування громадянського суспільства. Сучасний етап розвитку історичної науки зумовлює необхідність ґрунтовних досліджень різноманітних аспектів вітчизняної історії, зокрема питань, пов'язаних з репрезентуванням проблем жіночого руху в науковому світі. Таким чином, **актуальність** дослідження основних аспектів жіночого руху та становлення гендерної рівноваги на сторінках періодичних видань має як науково-теоретичне, так і практичне значення.

Структура роботи: робота складається зі списку скорочень, вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Робота виконана в 2015 році.

Ключові слова: громадська організація, жіночий рух, жіночі організації, гендер.

Abstract

The women's movement in Ukraine was one of the factors of civil society. His public work focuses on the following areas: charity, civil society; ecology; economics, finance, entrepreneurship; culture and art; science education; healthcare; Advocacy and human rights; religious association; agriculture and farmers; social work; sports and physical education; international development and international relations; union of interest, hobbies. Gender balance in Ukrainian

society is very important for the reconstruction of European society. An important component of the state, which began in Ukraine since independence, is the formation of civil society. The current stage of development of historical science necessitates in-depth studies of various aspects of national history, including issues related to the problems of representation of women's movement in the scientific world. Thus, the relevance of the study the main aspects of the women's movement and establishment of gender balance in the pages of periodicals has both scientific and theoretical and practical importance.

Structure: work consists of a list of abbreviations, introduction, three chapters, conclusion and list of sources. Work carried out in 2015.

Keywords: women's movement, women's organizations, gender.

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ЖІНОЧОГО РУХУ В УКРАЇНІ	10
1.1 Традиційні витоки відродження жіночого руху в Україні	10
1.2. Проблеми жіночого руху України	19
Висновки до першого розділу	23
II. ТИПОЛОГІЯ СУЧАСНОГО ЖІНОЧОГО РУХУ УКРАЇНИ	25
2.1 Традиційні та соціально-орієнтовані жіночі організації	25
2.2 Організації ділових жінок та феміністичної орієнтації	42
Висновки до другого розділу	59
III. СОЦІАЛЬНА БАЗА СУЧАСНОГО ЖІНОЧОГО РУХУ	61
3.1 Основні тенденції сучасного українського жіночого руху	61
3.2 Входження українських жіночих організацій в міжнародний простір	77
Висновки до третього розділу	
ВИСНОВОК	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АЖА** - Асоціація жінок в агробізнесі
- АГУ** - Асоціація гайдів України
- ВСОБ** - Всеукраїнська спілка організацій багатодітних
- ВСУ** - Всесвітній Союз Українок
- ІКЖЦ** - Київський інформаційно-консультативний жіночий центр
- КОД** - Клуб одеських дам
- МФДЖ** - Міжнародний форум ділових жінок
- МРЖ** - Міжнародна Рада Жінок
- НПДГД** - Національний План Дій з Гігієни Довкілля
- НЖО** - Неурядові Жіночі Організації
- ОНЦЖД** - Одеський науковий центр жіночих досліджень
- ОСМУ** - Організацію солдатських матерів України
- ПаЖУ** – Партия Жінки України
- СЖУ** - Спілка жінок України
- СолЖУ** - Солідарність жінок України
- СЖТУ** - Спілка жінок-трудівниць України
- СФУЖО** - Світова Федерація Українських Жіночих Організацій
- УАЖК** - Українська асоціація жінок-кінематографісток
- УХПаЖ** - Українська християнська партія жінок
- GROOTS** – Міжнародна Організація против експлуатації жінок
- OWEN** – Міжнародна Жіноча Бізнес Організація
- NAWE** - Американською Національною Асоціацією жінок в освіті

ВСТУП

Розвиток суспільства, його стабільність або дефініції тісно пов'язані з розвитком особистості взагалі і особистостей жінки та чоловіка зокрема. Стратегія розвитку XXI століття спрямована на утвердження основ гендерної рівноваги, гендерної демократії [21], статевої збалансованості в суспільстві. Без демократичного розвитку особистості як чоловіка, так і жінки неможлива демократизація всіх сфер світобачення. Система волевиявлення обох статей – чоловіків і жінок як рівних у правах та можливостях, що закріплені законодавчо й забезпечені реально у політико-правових принципах, діях, розбудові громадських і державних структур з урахуванням гендерних інтересів має стати основою функціонування суспільства в третьому тисячолітті.

В процесі розбудови демократичної країни політична мобільність жінок, зумовлена історично, та поступово набуває характеру політичної участі в політичних процесах держави. Спостерігається зростання суспільно-політичної активності жінок, про що свідчить збільшення чисельності жіночих політичних і неполітичних об'єднань, активізується жіночий рух України. Завдяки цим процесам питання жіночого політичного руху на фоні трансформацій суспільно-політичного та культурного життя для українського суспільства набуває **актуального** характеру.

На зорі нового тисячоліття панівною стає ідея, відповідно до якої, принцип рівності чоловіка й жінки реально може бути досягнутий у суспільстві лише через комплексний підхід до даної проблеми. Патріархальний тип політичної культури, який панує в Україні, досі перешкоджає доступові жінок до політики, вважаючи її суто чоловічою справою. Водночас в українському суспільстві сформувалася об'єктивна потреба змінити традиційні функціональні ролі розподіли між представниками чоловічої та жіночої статі, яка вже не може бути знівельована небажанням чи нездатністю суспільства усвідомити її. Саме

дуже повільне впровадження гендерних можливостей і є головною **проблемою** українського суспільства, тому автор вважає важливим дослідження цього питання.

Останнім часом для пояснення політичного процесу дедалі частіше використовують гендерний підхід. Без його використання, тобто без з'ясування специфічної ролі жінок й чоловіків у сучасному політичному житті, неможливо здійснювати будь-яке серйозне дослідження. Проблеми формування гендерної рівності, які активно обговорює українське суспільство і яке стосуються всіх сфер його функціонування, активно увійшли до сфери української науки.

Об'єктом нашого дослідження є процес становлення гендерної рівноваги в Україні.

Предметом насамперед виступають жіночі як урядові так і неурядові організації, які можна вважати політичним проявом жіночого руху.

Метою роботи має стати наглядні приклади сучасного положення жіночого руху, діяльність жіночих українських організацій та участь жінок в становленні політичних процесів сучасного суспільства.

Активність урядових та неурядових жіночих організацій, динаміка їх розвитку під тиском життєвих реалій сприяють удосконаленню законодавства та правових механізмів, забезпечують поліпшення становища жінок, утверджують гендерну рівноправність у суспільстві. Саме в репрезентації цих інтересів і полягає основна місія жіночих організацій.

Поява та діяльність сучасних жіночих організацій в Україні в 90-ті роки ХХ століття стала об'єктивним наслідком тих політичних та соціальних змін, що розпочалися в українському суспільстві ще в другій половині 80-х років. Трансформація тоталітарної системи, а отже й монопогляду на суспільні процеси призвела до публічного обговорення проблем статусу жінок. Логіка саморозвитку подій, творення нових політичних і громадських структур склали реальне підґрунтя для виникнення жіночого руху в Україні.

Виходячи з вищезазначеного можна викласти основні завдання нашого дослідження:

1. встановити процеси відродження жіночого руху в Україні;
2. виявити основні проблеми в діяльності жіночого руху України;
3. охарактеризувати традиційні та соціально-орієнтовані жіночі організації;
4. проаналізувати діяльність організацій ділових жінок та організацій феміністичної орієнтації;
5. показати основні тенденції сучасного українського жіночого руху;
6. надати приклади входження українських жіночих організацій в міжнародний простір

Виходячи з завдань, можливо передбачити очікуванні результати:

1. на основі історичного досвіду процес становлення жіночого руху є неминучим;
2. ґрунтуючись на діяльність жіночих організацій, можливо припустити труднощі щодо встановлення гендерної рівноваги;
3. автор, аналізуючи джерельну базу дослідження, спробує запропонувати майбутні шляхи для подолання перешкод діяльності жіночого руху, та залучення більшої кількості жінок в становлення політичного процесу в Україні.

Теоретична основа дослідження. В Україні дослідження гендерної проблематики розпочалося тільки в 90-ті рр. ХХ ст. у працях таких вчених як: Н.В. Аніщук, О. Апотенко, Г. Бахматова, В. Васюта, О. Галанець, Ю.М. Галустян, К.Б. Левченко, Л.Смоляр, та інших ключовою темою проходить необхідність гендерної рівноваги, та відродження жіночого руху [27,28,29,30,31,32,35,41,42,63,64,65,78]

Для застосування гендерної рівноваги важливо віднайти узагальнюючий критерій, котрий би забезпечив адекватне відтворення суспільних реалій. На думку Т.М. Головки, з якою не можна не погодитися, таким критерієм є права людини.[45, 113]

Проблеми на ринку праці, в своїх роботах висвітлюють такі дослідники як: К. Возній, Г. Герасіменко, Т.Мельнік, Н. Лавриненко [37,43,44,59,60,61,62,69]

Політичною діяльністю жінок в контексті гендерного аналізу зацікавились та охарактеризували: О. Галанець, Ю. Галустян, І.Грабовська, Б. Дем'янчук, Л. Кудря, Т. Марценюк, О. Скар [40,41,42,46,49,58,68,77]

Інформативний характер мають роботи зарубіжних дослідників, які репрезентують гендерні проблеми та наводять порівняльний аналіз західних країн з пострадянськими країнами [90,95,96]

Одним із критеріїв оцінки планування змін, проектів, аналізу є гендерна чутливість, тобто врахування існуючого становища жіночого руху при плануванні (аналізі) певних дій, що сприяють встановленню гендерного балансу. Одним із методів досліджень гендерної рівноваги в українському суспільстві є структурний аналіз, адже структурування за ознакою статі - один із визначальних поділів соціуму, суттєва характеристика особистості. При застосуванні гендерного аналізу залучаються такі методи дослідження як статистичний, що ґрунтується на зборі та узагальненні даних, кількісних показників в політиці, представленості жінок на всіх рівнях влади, тощо, а також соціологічний: проведення опитування, збір та узагальнення його результатів; аналіз суспільної думки; дослідження динаміки змін суспільних стереотипів тощо. Проводиться також співставлення та перехресний аналіз отриманої інформації з різних джерел, як з офіційних, так і від громадськості. Обов'язково комплексно залучаються такі показники як якісні та кількісні. Також методологічну і теоретичну основу роботи складає культурно-історична теорія - положення про соціально-історичну можливість відновлення жіночого руху. Але наскрізним у роботі є гендерний метод. Для з'ясування впливів на формування гендерного світогляду автора та особливостей його втілення залучено окремі засоби психологічної методи, методу деконструкції, історичної реконструкції.

Для реалізації дослідження було використано наступний методичний

інструментарій, у числі якого важливе місце належить спеціальним методам: комплексний міждисциплінарний підхід, структурно-функціональний системний аналіз, у тому числі й історіографічних фактів, порівняльно-історичний метод та метод критичного аналізу, метод психологічного аналізу.

Наукова новизна очікуваних результатів дослідження полягає у виявленні та введенні перспективних напрямків в розвитку гендерної рівноваги шляхом аналізу різних аспектів жіночого руху: аналіз ідеологічних складових в історичному, політичному, політологічному, економічному дискурсі.

Практичне значення мають шляхи впровадження гендерної рівноваги в українсьму суспільстві, зокрема в залученні більшості кількості жіночих політичних об'єднань до формування демократичного європейського суспільства.

Джерельна база дослідження складає вивчення нормативно-правової бази, зокрема: Конвенції ООН, доклади, декларації, закони та Конституція України [1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20,21,22,23,24,25, 26].

Апробація результатів дипломної (магістерської) роботи та публікація. Результати теоретичного та практичного дослідження апробовано через доповідь на щорічній 71-ій студентській науковій конференції яка відбулася 24 квітня 2015 р.

Єрмакович М.І. Становлення гендерної рівноваги в українському соціумі: жіночий рух / М.І.Єрмакович // Збірка матеріалів до 71-ї студентської наукової конференції. Секція «інституту інноваційної та післядипломної освіти». Підсекції «Соціальні теорії», «Соціальна робота», «Психологія». – Одеса: Одеський національний університет, 2015. – С. 54-58.

ВИСНОВОК

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що виявляється в особливості жіночого руху в Україні. Зокрема, з'ясовано наступне:

1. Проведений аналіз стану проблеми становища жінок в Україні дає підстави стверджувати, що в сучасній історичній науці ще не існує спеціальних досліджень, автори яких розглядали б це питання всебічно та вичерпно. Базуючись на таких методологічних принципах науки як принципи багатоаспектності, всебічності, об'єктивізму і застосовуючи методи системного аналізу, аналогії, порівняльний, структурно-функціональний та інституційний методи, автор роботи проаналізувала особливості жіночого руху в Україні в контексті становлення громадянського суспільства. Магістерська робота проводилась на міждисциплінарній основі через використання теоретико-методологічних надбань історії, залучення сукупності методів і методичних прийомів, що дало змогу запобігти однобокості у висвітленні проблеми. Джерельна база проблеми є достатньо репрезентована для реалізації поставлених завдань, так як введені до наукового обігу джерела надали можливість створити цілісну картину щодо становища жінок в Україні в період незалежності.

У 90-х рр. XX – на початку XXI ст. становище жінки в Україні обумовлювалося тими радикальними змінами, що переживала країна в процесі розбудови громадянського суспільства, коли потрібно було переборювати стереотип. Він відносив проблеми жіночого соціуму до суто жіночих, які вирішувати повинні були самі жінки. Звичайно, даний стереотип є хибним, оскільки проблеми рівноправності є насамперед проблемами соціальними, тобто, проблемами не лише жінок та чоловіків, а і проблемами всього суспільства. Звичайно, на першому етапі становлення державності, відмовившись від старих догм, і навіть певним чином засудивши їх, владні структури України не змогли замість колишніх номенклатурно-

регламентуючих підходів забезпечити реальне впровадження загальнодемократичних норм. Одним із чинників була патріархальне сприймання жінки та її місця, яке було набагато міцніше, ніж демократичні засади, проголошені законодавчим шляхом. Тому метою жіночого руху, в поняття якого ми вкладаємо участь жінок у прийнятті політичних рішень, їх залучення до суспільного життя, що реалізується через формування різноманітних об'єднань, спілок, бюро, через співпрацю з громадськими організаціями, політичними партіями, фондами та органами виконавчої та законодавчої влади, стали спроби самостійного розв'язання різноманітних складних проблем, з якими стикалися жінки у повсякденному житті, котрі замовчувалися чи не розв'язувалися в рамках існуючих організаційних структур управління.

2. Жіночий рух як колективна діяльність жінок для поліпшення свого становища та утвердження в соціумі гендерної рівності, проходить певні етапи формування: організація-мобілізація-розуміння спільності інтересів-досягнення конкретної можливості діяти спільно. Однією з особливостей жіночого руху є поєднання дій на громадсько-політичній арені та трансформація суспільних поглядів на жінку. Специфіка українського жіночого руху полягала в основному в тому, що відстоювання суто жіночих інтересів та вирішення жіночих соціальних і правових питань розглядали як другорядні завдання, тоді як пріоритетними цілями виділяли сприяння відродженню української нації, утвердження в суспільстві демократичних ідеалів тощо. Така позиція жіночих громадських організацій значною мірою була зумовлена суспільно-політичною ситуацією в Україні, коли питання державотворення та національного відродження посідали першорядне значення для усіх її громадян. Разом з тим, зазначаючи всі негаразди, які проявилися в жіночому русі, можна з впевненістю говорити, що саме період економічних і політичних трансформацій на початку становлення української державності і заклав підвалини сучасного жіночого руху, адже збільшення політичних прав дозволило заявити жінці в повний голос про свої права;

економічні кризи дали змогу жінкам боротися за захист власних прав у сфері праці; політична демократія відкрила доступ до міжнародних документів про права жінок.

3. З'ясовано, що одним з проявів розвитку громадської ініціативи в незалежній Україні стала поява самостійних жіночих груп, націлених на вирішення необхідних та невідкладних завдань. Активізація діяльності неурядових громадських організацій, зокрема й жіночих, була помітна з перших днів незалежності, проте жіночий рух, поряд з іншими рухами, зіткнувся з усіма основними небезпеками становлення загальнодемократичного руху. Серед основних факторів наступні: відсутність громадянського суспільства; труднощі створення неурядових організацій; кризовий стан економіки і зміни, які в ній відбуваються; розпад сфери соціальних служб, на які раніше опиралися жінки; низький рівень знань про свої права і невміння їх захищати; відсутність співробітництва і солідарності серед жіночих неурядових об'єднань; недостатній зв'язок теорії і практики жіночого руху. З року в рік кількість організацій невпинно зростала, про що свідчать цифри, які наведені в роботі.

4. Визначено, що жіночі громадські організації відповідно до історичних аспектів, організаційної структури, ідеологічного спрямування, цільових уподобань та основних видів і форм роботи характеризуються такими основними моделями діяльності: національно-культурною (побудова незалежної Української держави, відродження українських звичаїв та традицій, що мають політичне спрямування); благодійницькою (соціальна, доброчинна і меценатська діяльність); молодіжною (соціально-психологічна підготовка та формування здорового способу життя молодих жінок і дівчат); традиційною (яка є правонаступницею жіночих рад радянської доби); професійною (ґрунтується на єдності спільних професійних інтересів); гендерної орієнтації (прагнення захищати всіх жінок, реалізація громадських ініціатив та перетворення гендерних ролей і гендерних відносин у суспільстві) та релігійною (діяльність жіночих організацій різних релігійних

конфесій, метою об'єднання яких є місіонерська просвіта). Цілі, напрямки і форми діяльності як всеукраїнських, так і регіональних організацій зумовлені тим, до якої групи належить дане об'єднання. Виділяємо наступні групи: традиційні організації, соціально-орієнтовані організації, організації ділових жінок, політично-орієнтовані жіночі організації. В процесі розвитку жіночих організацій проходило вдосконалення форм і методів їх діяльності, діяли жіночі організації міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів, серед яких обласні, районні, міські, селищні, сільські. За формами жіночі організації поділялися на громади, об'єднання, клуби, секції, центри, спілки, фонди тощо.

Сучасний жіночий рух вже ступоризувався, більш чітко визначились напрями його практичної діяльності, він, попри всі свої розбіжності, починає об'єднаними зусиллями перетворюватися на могутню, спрямовану на конкретні завдання, силу, але все ж таки залишався на початку ХХ ст. малознаним і недооціненим з боку суспільства і держави. Серед причин, які не дозволяли жіночим організаціям вирішувати всі проблеми і проводити роботу за всіма задекларованими напрямками в повному обсязі за досліджуваній період, є неусвідомлення значною частиною жіночого населення країни проблем гендерної рівності, слабка інформаційна база, прогалини у видавничій діяльності, брак коштів, відсутність приміщень тощо. Зокрема, саме такі фактори пояснюють те, що майже 7% організацій повністю залежали від іноземних інвестицій, а 1/3 організацій залежали від зарубіжних джерел фінансування на 50%.

Включення жінки в політичне та соціально-економічне життя країни характеризувалося різними, як позитивними (зміна традиційних стереотипів на формування нових моделей гендерних відносин в суспільстві), так і негативними чинниками, серед яких знижений соціальний статус жінки, що й призвело до того, що на 1999 рік лише 0,2% жіночого населення брало активну участь у роботі громадських об'єднань.

5. Установлено, що основними функціями жіночих громадських організацій є: організаційна (створення нових товариств, залучення молоді як нових членів); інтеграційна (об'єднання з регіональними та іншими організаціями); ідеологічна (визначення своєї світоглядної ролі в реалізації стратегічних та політичних завдань); виховна (формування у жінок почуття власної гідності, ініціативності); координаційна (встановлення контактів між громадськими організаціями); творчо-культурологічна (проведення масових заходів); благодійницька (захист окремих категорій жінок та надання їм соціальної допомоги).

У результаті дослідження встановлено, що в умовах розвитку громадянського суспільства жіночі організації є важливим ресурсом реалізації державної влади, оскільки вони виконують функції зі здійснення контролю за владою, а подекуди й виступають безпосередніми партнерами держави, коли згідно з делегованими державою повноваженнями долучаються до реалізації програм, зокрема у сфері зайнятості, надання соціально-психологічної підтримки сім'ї, дітям та багатодітним сім'ям, спрямованих на соціальний захист жінки.

Доведено, що важливу роль у формуванні сучасного образу жінки, стилю життя, поведінки, морально-етичних норм, тим самим впливаючи на світоглядні засади аудиторії відіграють засоби масової інформації, зокрема преса. Зроблено висновки відносно того, що поява та діяльність сучасної преси для жінок в Україні стала об'єктивним наслідком тих політичних та соціальних змін, що відбувалися в українському суспільстві в досліджуваний період. Також автор наполягає на тому, що діяльність жіночих організацій є нескоординованою та за відсутності послідовної державної жіночої політики подібні до краплі у морі. До того ж українські громадські організації в основному здійснюють свої проекти за рахунок закордонних донорських організацій. Отже, зміни у становищі жінок в Україні можливі лише за умови послідовної державної гендерної політики в даній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Восьма періодична Доповідь про виконання українською Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 2014 [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України. — Офіц. вид. — К.: Мін. вид-во. — Режим доступу до ресурсу: http://mlsp.kmu.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160780
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. — Редакція від 13.06.2012. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во. — Режим доступу до ресурсу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
4. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во. — Режим доступу до ресурсу: <http://portal.rada.gov.ua>
5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [Електронний ресурс] / ООН, Конвенція, Міжнародний документ від 18.12.1979. — Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_207
6. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.// Права людини. Серія: Міжнародні договори України. — К.: Офіційне видання, 1992. — 552 с.
7. Конвенція щодо дискримінації в галузі праці і занять // Права людини. Серія: Міжнародні договори України. — К.: Офіційне видання, 1992. — 552 с.
8. Конвенція щодо політики зайнятості // Права людини. Серія: Міжнародні договори України. — К.: Офіційне видання, 1992. — 552 с.
9. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — К.: Парлам. вид-во. — Режим доступу до ресурсу: <http://portal.rada.gov.ua>
10. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Текст] // Офіційний Вісник України, 2010. — 72/1 від 01.10.2010, ст. 2598.
11. Моніторинг Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»: інструментарій і процес: практичний

- посібник / [упоряд. О. Сулова] // Програма сприяння Парламенту України II. - Київ: [Б. в.], 2012. - 119 с.
12. Національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001-2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 6.05.2001, № 479 // Вісник державної служби України. – 2001. – № 2. – С. 11-19.
 13. Нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики з питань сім'ї, жінок, дітей та молоді: збірник нормативно-правових документів / [упоряд. Т.Б. Забара та ін.] // Державний комітет України у справах сім'ї та молоді. – Київ: Держкомсім'ямолодь, 2003. – 352 с.
 14. Пекінська декларація: Прийнята на четвертий Всесвітній конференції зі становища жінок 15 вересня 1995 року // Бібліотека голови профспілкового комітету. – 2005. – Вип. 5. – С. 213-217
 15. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Указ Президента України від 26.07.2005, № 1135/2005 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 30, Ст. 1791. – С.285-290
 16. Про Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1999 № 475-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 11, ст. 414. – С.399-411
 17. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40, ст. 2536. – С.41-46
 18. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: коментар до Закону України / [авт. кол.: Е. Ламах та ін.]. – Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. – 167 с.
 19. Про Засади державної політики України в галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17.06.1999 № 757-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 25, ст. 1147.
 20. Про затвердження Державної програми «Репродуктивне здоров'я нації: на період до 2015 року» / Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 № 1849 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 1, ст. 35.
 21. Про затвердження Державної програми з утвердження гендерної рівності в українському суспільстві на період до 2010 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2006 № 1834 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 1, ст. 25.

22. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні: Указ Президента України № 116/2001-рп // Урядовий кур'єр. – 2001. – 04 травня (№ 78). – С.2-3
23. Про проведення гендерно-правової експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2006 № 504 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 15, ст. 1113.
24. Про Рекомендації парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії та перспективи» / Постанова Верховної Ради України від 29.06.2004 № 1904-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50, ст. 542.
25. Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання у сфері попередження гендерного насильства» / Постанова Верховної Ради України від 22.03.2007 № 817-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – №18 -19, ст. 273.
26. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Рівні права та рівні можливості в Україні: реалії та перспективи» / Постанова Верховної Ради України від 27.06.2007 № 1241-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 45, ст. 522.
27. Аніщук Н. В. Визначення категорії гендерного насильства: загально-теоретичні проблеми / Н.В. Аніщук // Держава і право. Юрид. і політ. науки: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2008. – Вип. 40. – С. 18–21.
28. Аніщук Н. В. Права жінок у сучасній Україні / Н.В. Аніщук // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. – О.: Астропринт, 1999. – Вип. 5. – С. 213–217.
29. Аніщук Н. В. Правові засади гендерної демократії в Україні / Н.В. Аніщук // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. – О.: Юрид. л-ра, 2000. – Вип. 9. – С. 157–159.
30. Аніщук Н. В. Проблеми реалізації прав жінок у сучасній Україні / Н.В. Аніщук // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр.– О.: Юрид. л-ра, 2001. – Вип. 12. – С. 323 –330.
31. Апотенко О. Гендерна політика в Україні / О. Апотенко // Банківська справа. – Львів: Свічадо, 2001. – № 4. – С. 13–17.
32. Бахматова Г. Гендер – на село / Г. Бахматова [Електронний ресурс] / Г. Бахматова // Політична Херсонщина. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gendercentre.org.ua/htdocs/selo.htm>
33. Бондар Г. Гендерна рівність як один із пріоритетів сучасної державної політики / Г.Бондар // Соціальна психологія. – К.: Наука, 2012. - № 1. – С. 119-127

34. В українському парламенті жінки працюватимуть за чоловіків [Електронний ресурс] // Громадянська мережа ОПОРА на основі офіційних даних сайту Верховної Ради України (січень 2015). — Режим доступу до ресурсу: <http://www.civicua.org/news/view.html?q=2390965>
35. Васюта В.Б. Проблеми гендерної нерівності в Україні / В.Б. Васюта, Т.О. Галайда, В.В.Васюта // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: «Економічні науки». 36.наук.пр. — Чернігів: ЧДТУ, 2011. — № 2 (50). — С.64-69.
36. Власенко Н.С. Гендерна статистика для моніторингу досягнення рівності жінок і чоловіків [Електронний ресурс] / Н.С. Власенко, Л.Д. Виноградова, І.В. Калачова. — К.: Інститут держави і права ім В.М.Корецького НАН України, 2005. — Режим доступу до ресурсу: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=702
37. Восьний К. Гендерні аспекти зайнятості: українські реалії і світовий досвід / К. Восьний // Вісник ТНЕУ. — Тернопіль: Онікс, 2009. — №1. — С. 69–80
38. Волосевич І. Оцінка обізнаності про існування Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та дотичних до неї законів [Електронний ресурс] / І. Волосевич, Т. Костюченко, Н. Комарова, Т. Марценюк; за підтримки фонду народонаселення ООН в Україні. - К., 2014. — 28 с. — Режим доступу до ресурсу: <http://mlsp.kmu.gov.ua/document/166729/3.doc>
39. Волошина Е. «Женское лицо» общественно - политического движения России в 1906 1917 гг.: Проблема взаимоотношения «мужского» и «женского» в либеральном движении [Електронний ресурс] / Е.Волошина // Опыт историко-антропологических исследований. Сборник научных работ студентов и аспирантов. - М.:ЭКОН-ИНФОРМ, - 2003. - 244 с. - Режим доступа к документу: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/39923>
40. Галанець О. Управління гендерними процесами в державній політиці / О.Галанець. — К.:Віче. - 2009. - №6. - С. 7 – 9
41. Галустян Ю.М. Гендерна статистика України: сучасний стан, проблеми, напрями вдосконалення / Ю.М. Галустян // Програма розвитку ООН а Україні. — Запоріжжя: Друкарський світ, 2011. — 191 с.
42. Галустян Ю.М. Функціонування національного механізму реалізації гендерної політики: Аналітичний звіт за результатами проведення інтерв'ю з експертами у галузі гендерної політики [Електронний ресурс] / Ю.М.Галустян / за підтримки Фонду народонаселення ООН в

- Україні. – К., 2014. – 18 с. – Режим доступу до ресурсу: http://mlsp.kmu.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=166710
43. Герасименко Г.В. Гендерні проблеми на ринку праці України / Г.В. Герасименко // Демографія та соціальна економіка. – К: Наука. – 2005. – № 1. – С. 17–185
 44. Герасименко Г.В. Гендерні аспекти соціальної політики в Україні / Г.В. Герасименко. - Умань: Візаві, 2008. - 252 с.
 45. Головка Т. М. Правове забезпечення гендерної рівності в законодавстві України: (кримінально-правовий контекст) // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 1. – С. 113-119.
 46. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці / І.Грабовська // Сучасність. – Харків: Світ. – 2001. – № 6. – С. 54–59.
 47. Грицяк Н.В. Формування гендерної політики в Україні: проблеми теорії, методології, практики / Н.В. Грицяк. – К.: НАДУ, 2004. – 223 с.
 48. Давидюк О.О. Вік, як чинник ставлення населення до громадсько-політичної активності жінок в Україні / О.О. Давидюк // Демографія та соціальна економіка: науковий журнал. К.: Академперіодика, 2013. - № 2. – С. 137-146.
 49. Дем'янчук Б. Жінок у політиці просто бояться! [Електронний ресурс] / Б. Дем'янчук // Рівне вечере. – № 48, 7.7.2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rivnepost.rv.ua/showarticle.php?art=011025>
 50. Доклад о выполнении в Украине Конвенции ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин // М-во Украины по делам семьи, молодежи и спорта; [друков. авт. кол. Л.Е. Леонтьева, А.В. Толстокорова]. – Харьков: Фолио, 2007. – С. 18.
 51. Жінкам заважає «скляна стеля»: гендер її забирай [Електронний ресурс] // Спецкор. Дніпропетровське аналітичне інтернет видання / За ред. О.Мазур. – Режим доступу до журналу: http://spetskor.dp.ua/art_679.php
 52. Жінки в політиці: міжнародний досвід для України / За заг. ред.: Я. Свердлюк, С. Оксамитної // За матеріалами міжнародного наукового семінару «Жінки в політиці: міжнародний досвід для України», Київ – НауКМА – 7 жовтня 2005 р. – К.: Атіка, 2006. - 727 с.
 53. Жінки і чоловіки в Україні / Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики в Україні, 2011. – 118 с
 54. Завальний А. Етапи нормативного регулювання захисту прав жінки в Україні / А. Завальний, І. Ратушняк // Юридичний журнал. – Київ: Юстініан, 2011. – № 2. – С. 62-64.

- 55.Ковалішина Н. П. Взаємодія жіночих громадських організацій з органами державної влади як фактор здійснення гендерної політики в Україні: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.01 / Ковалішина Наталія Порфирівна; Національна академія державного управління при Президентові України. – К., 2006. – 235 с.
- 56.Кондратьєва О. Реформи – це жіноча справа / О. Кондратьєва // Юридичний вісник України. – К.: Юрінком-Інтер, 2011. - № 11. – С.11-15.
- 57.Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації: Монографія./ В.О. Корнієнко, С.Г. Денисюк. - Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2009. - 144 с.
- 58.Кудря Л. Д. Український рух за рівні гендерні відносини / Л. Д. Кудря // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – К.: ДП, 2009. – Т. 9. – С. 196-202.
- 59.Лавриненко Н. Гендерний розподіл домашньої праці /Н.Лавриненко //Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг / За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: ІС НАНУ, 2008. – С. 42-91
- 60.Лавриненко Н. Динамика гендерного неравенства в постсоветской Украине [Електронний ресурс] /Н. Лавриненко // Новые социальные неравенства / Под ред С.Макеева. – К.: ІС НАНУ, 2006. – С. 225–253
Режим доступу до журналу:
<http://hdr.undp.org/en/reports/national/europethecis/ukraine/Ukraine%202011.pdf>
- 61.Лавриненко Н. Інститут сім'ї: структура і сімейні цінності / Н.Лавриненко // Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг : У 2-х т. Том 1. Аналітичні матеріали / За ред. В.Ворони, М.Шульги. – К.: ІС НАНУ, 2011. – 219 с.
- 62.Лавриненко Н. Характеристика малих та середніх підприємств в Україні (гендерний аспект) /Н. Лавриненко // Проблеми розвитку соціологічної теорії – К.: Інститут соціології НАНУ, 2004. – № 2. – С. 189–193
- 63.Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку : монографія / Левченко К. Б. // Харків: Вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 348 с.
- 64.Левченко К.Б. Національний механізм формування та впровадження гендерної політики в Україні: історико-правовий огляд / К.Б. Левченко // – Харків: Вид-во нац. ун-ту внутрішніх справ, 2003. – 44 с.
- 65.Левченко К.Б. Міжнародний досвід реалізації принципів гендерної політики рівності та спроби його забезпечення в Україні / К.Б.

- Левченко // Право і безпека. – Харків: Наука-Інформ, 2013. - №2. – С.38-45
- 66.Литвин Л.А. Практичні механізми забезпечення гендерної рівності в політичних інститутах України / Л.А. Литвин // Гілея: науковий вісник. – К.: Гілея, 2011. - № 4. – С.140-144
- 67.Мамонова Г.В. Гендерні особливості диференціації доходів населення та перспективи їхнього забезпечення в Україні / Г.В. Мамонова, Надійшла до редколегії 30.11.12 О.І. Піжук // Актуальні проблеми економіки. К.: Соціс, 2009. – №9. – С. 174–179.
- 68.Марценюк Т. Українська політика – іменник нежіночого роду?/ Т. Марценюк // Політична критика. – К.: Критика, 2012. - № XVI. – С. 8 - 11
- 69.Мельник Т.М. Державний механізм забезпечення рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків / Т.М. Мельник // Гендерний аналіз українського суспільства. – К.: Програма розвитку ООН, 2009. – С. 51-76.
- 70.Нікітіна В. Жінка в Українській політиці / В. Нікітіна // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві. – К., 2003. – С. 253–256.
- 71.Пашко А. З поглядом у майбутнє. – / А. Пашко. – Львів: «Логос», – 2001. – 184 с.
- 72.Погорілко В. Вибори народних депутатів України - ключовий процес державотворення і правотворення [Електронний ресурс] / Вісник Центральної виборчої комісії - Режим доступу до документу: <http://www.cvk.gov.ua/visnyk/index.php?mID=11>
- 73.Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скочилас Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. - 308 с.
- 74.Права жінок. Міжнародні та національні правові документи. Організація жінок Молдови «Громадські ініціативи». – Кишинів, 2001. – 81 с.

Раєвич Т.І. Роль засобів масової комунікації (мережі інтернет) в процесі становлення жіночого руху незалежної України [Електронний ресурс] / Т.І. Раєвич // Режим доступу до статті: esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/4905

- 75.Региональный доклад о человеческом развитии: «От трансформации – к обществу для всех» / [Анджелкович Б., Иванов А., Марни Ш. и др.] – Братислава: «Valeur», 2011. – 132 с.

76. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (X – поч.. XX ст.): Нариси / Редкол.: М.Д. Ярмаченко, Н.П. Калениченко, С.У. Гончаренко та ін. – К.: Рад.шк., 2001. – 384 с.
77. Скнар О. Гендер у політиці: проблеми та перспективи запровадження [Електронний ресурс] / О.Скнар // Режим доступу до статті: – <http://www.galarina@kiev.ldc.net>
78. Смоляр Л. Жіночий рух України як чинник гендерної рівноваги та гендерної демократії в українському соціумі [Електронний ресурс] / Л. Смоляр. – Режим доступу до ресурсу: <http://party.civicua.org/women/zhruh.htm>
79. Смоляр Л.О. Минуле заради майбутнього. Жіночий рух Наддніпрянської України другої половини XIX – поч. XX: Сторінки історії / Л.О. Смоляр. – Одеса: Астропринт, 2008. – 408 с
80. Смирнова І.Є. Проблема гендерної рівноправності в українській політиці / І.Є. Смирнова // Гілея: науковий вісник. – К.: Гілея, 2011. - №48. – С.641-648
81. Типологія сучасного жіночого руху у країні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/18421120/pravo/tipologiya_suchasnogo_zhinochogo_ruhu_ukrayini
82. Українське суспільство. Двадцять років незалежності. Соціологічний моніторинг: у 2-х т. Том 2: Таблиці і графіки / за ред. Є. І. Головахи, М.О. Шульги. – К.: ІС НАНУ, 2011. – 520 с.
83. Харченко Л. В. Гендерні проблеми при формуванні політико-адміністративної еліти України / Л.В. Харченко // Стратегічні пріоритети. - 2009 р. - №2(11). - С. 88 - 94.
84. Центр політичних та соціологічних досліджень «Социс» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.byut.com.ua/ukr/news-753>
85. Цілі розвитку тисячоліття від ООН. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://futurecenter.in.ua/uncategorized/tsili-rozvytku-tysyacholittya-vid-onn/>
86. Цілі розвитку Тисячоліття ООН: Україна 2015, Ціль № 6 «Забезпечення гендерної рівності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukraine2015.org.ua/tsil6>
87. Шкуратова О. Власть по женской линии / О. Шкуратова // Коммерсант. – Рейтинг. – 2006. – № 1. – С. 36 – 39.
88. Ярош О. Б. Ефективне врядування у реалізації гендерної політики в Україні / О. Б. Ярош // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 40. – 2008 – С. 592-596.

89. Brainerd E. Women in Transition: Changes in Gender Wages Differentials in Eastern Europe and the Former Soviet Union / E. Brainerd / Industrial and Labor Relations Review. – Vol.54. – №1. – Oct. 2000. – P. 138–162.
90. European Values Study 1981–2008, Longitudinal Data File. GESIS Data Archive, Cologne, Germany, ZA4804 Data File Version 1.0.0 (2011-04-30) DOI:10.4232/1.14804 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.europeanvaluesstudy.eu>
91. Freedom in the World 2014. Freedom House, about Ukraine. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2014/ukraine-0#.U9tj6PmSwbQ>
92. Human Development Report, Gender Equality Index, UNDP [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hdr.undp.org/en/statistics/>
93. National Human Development Report 2011 «Ukraine: Towards Social Inclusion» / E. Libanova, Yu. Levenets, O. Makarova. et al./ Ukraine: Towards Social Inclusion. – 2011. – 124 p.
94. Pascall G., Manning N. Gender and social policy: Comparing welfare states in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union / G. Pascall, N. Manning // Journal of European Social Policy. – 2000. – Vol. 10. – №3. – P. 240–266.
95. Shcherbak A. Does Culture Matter? The Impact of Tolerance on Economic Modernization in a Comparative Perspective [Электронный ресурс] / A. Shcherbak // [A working paper]. / Series: Sociology – WP BRP05/SOC/2012. – Режим доступа: <http://www.hse.ru/data/2012/03/16/1264845679/04SOC2012.pdf>
96. The Global Gender Gap Report 2014 [Электронный ресурс]. – Geneva: World Economic Forum, 2014 – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/GGGR14/GGGR_CompleteReport_2014.pdf

Смирнов М. И.
СМ